

Hacı Hasan Dinç ve Bazı Tasavvufi Görüşleri

Muhammed Ali YILDIZ*

Özet

Bu makalede, genel olarak Hacı Hasan Dinç'in bazı tasavvufi görüşleri ele alınmaktadır. Hacı Hasan Dinç'in tasavvufi görüşlerine geçmeden önce hayatından kısaca bahsedilmektedir. Daha sonra ise nefis, kalp, kardeşlik, cömertlik ve istikamet gibi kavramlar çerçevesindeki tasavvufi görüşleri irdelenmekte ve en sonunda çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Nefs, Kalp, Kardeşlik, Cömertlik, İstikamet.

Hacı Hasan Dinç and Some Sufistic Views of Him

Abstract

In this article, some of the mystic views of Hacı Hasan Dinç are discussed. In this article, Hacı Hasan Dinç's life is mentioned briefly before his Sufi view. Then, the mystical ideas within the framework of such concepts as ego, heart, brotherhood, generosity, and direction are examined and finally the results obtained within the scope of the study are included.

Keywords: Tasavvuf, Nefs, Heart, Brotherhood, Generosity, Direction

Giriş

Cumhuriyet sonrası dini gruplardan birisi olan “Yahyalı Cemaati”, Hacı Hasan Dinç'in önderliğinde kurulan cemaattir. Tasavvufi yönüyle öne çıkan bu grubun din anlayışının gelişmesinde Hacı Hasan Dinç'in etkisi açıkça görülür. Hacı Hasan Dinç, İkinci Dünya Savaşına şahitlik etmiştir. Türkiye bu savaşa katılmamış ancak savaşın izleri ülkemize sosyo-ekonomik açıdan yansımıştır. Halkın toplum

* Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı.

düzenini düzeltmek isteyen hükümet birtakım ekonomi politikaları uygulamıştır.¹ Ekmeğin dahi karneyle alındığı bu dönemde geçim bir hayli zorlaşmış halk psiko-sosyal açıdan da olumsuz yönde etkilenmiştir. 1940-1945 yılları ekonomik gelişme göstergeleri bakımından bir kesinti ve gerileme dönemi olarak görülmüştür. Bu dönemde erkek çocuklarının yanı sıra kız çocuklarının da yeni açılan okullarda laik kültürle yetiştirilmesine özel bir önem verilmiş, laik dünya görüşünün sosyal hayata yansıtılabilmesi için eğitimi ve modern düşünceye sahip kadınların artması hedeflenmiştir.

1938-1950 yılları arasındaki üniversite eğitimine bakıldığında öğrenci, öğretim üyesi ve okul sayıları bakımından, gözle görülür bir büyüme ve gelişme sağlandığı söylenebilir.² Başlangıçta laikliği gerçekleştirmek için hükümet tarafından takip edilen politika, ibadet hürriyetini engellemediği, topluma yeni bir inancı kabul ettirmeye çalışmadığı halde bir dönem sonra aşırı laik bir karakter kazanmıştır. Laiklik, dinin devlete devletinde dine karışmaması gibi resmi bir tanıma bağlanmış, gerçek anlamının dışına çıkarılmış, insanların en tabii hakları olan din anayasa maddeleriyle yasaklanıp yok farz edilmeye çalışılmıştır.

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte halkın dini beslenme kaynağı Diyanet İşleri Başkanlığına bırakılmış, bu durum kurumu daha da önemli bir hale getirmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı devlete bağlı bir kurum olduğundan devletin bütün imkânlarından yararlanması beklenilmiştir. Ancak kurum devlet tarafından ihmal edilmiştir. Mabetlerin bakım onarımı, din adamlarının yetiştirilmesi ve geçimlerinin sağlanması, din öğretiminin yürütülmesi gibi maddi imkânları devletin elinde olan hizmetler, bu dönemde uzun bir süre yerine getirilmemiştir.³

İşte böyle bir zamanda yaşayarak halkın dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılama noktasında büyük çabalar sarf eden Hacı Hasan Dinç, özellikle tasavvufi kişiliği ile yaşadığı Yahyalı civarı başta olmak üzere bütün Anadolu'ya yaşadığı dönemde büyük etki bırakmıştır. Bu sebeple onun hayatı ve bazı kavramlar eşliğinde tasavvufi görüşleri bu çalışmamızın konusu olmuştur.

¹ Alev Gözcü, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler*, Ankara,2017, s. 87

² Mahmut Zengin, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,2017, s. 119

³ Zeynep Özcan, *Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat*, Doktora Tezi, Erzurum, 2014, s. 93

1. Hacı Hasan Dinç'in Hayatı

1.1 Doğumu

Hacı Hasan Dinç, 1914 yılında Kayseri'nin Yahyalı ilçesi Kavacık mahallesinde doğdu. Büyük dedeleri seyitlerden Hacı Osman zâde, dedesi Hacı Ahmet Efendi, babaanesi de Halime Hanım'dır. Babaları Erbili Muhammed Esad Hazretlerinin halifesi Mustafa Hulusi Efendi'dir. Anneleri Baba Hocalardan Hacı Mehmet Efendi'nin kızıdır. Hacı Hasan Dinç o dönemin, dini tahsile el vermeyen kısıtlı imkânları içerisinde medreseye devam etti. Fakat daha çok Erbili Esad Efendi Hazretlerinin halifesi olan babaları Mustafa Efendi'nin sohbetlerinde yetişti. Daha çocukken Kur'an-ı Kerim öğrendi.⁴

1.2. Çocukluğu

Yakinen tanıyanların ifadesine göre, üç yaşında, başından geçenleri hatırlayacak kadar keskin bir zekâyâ, ruhunun derinliklerinde taşıdığı ulvi seciye ve yüksek karakteri aksettiren bir olgunluğa sahipti. Kötü söz duyulmazdı ağzından. Kimseyle dövüşüp çekişmez, kötü ahlak sahibi çocuklarla oynamazdı. Arkadaşlarıyla oynarken dizdiği taşlarda bile bir düzen, bir intizam bulunurdu. Altı-yedi yaşlarında mahallenin yakınındaki Deve kayası denen bir taştan düşüp ayağı kırıldığında duygularını şu dörtlüklerle dile getirmiştir.⁵

Tıfl iken cezbe buldum
Musibetle ihtila oldum
Şükür olsun sabır kıldım
Hamdimiz Mevlaya olsun
Cesedim kayadan düştü
Ciğerim yandı tutuştu
Mürşidim geldi yetişti
Hamdimiz Mevlaya olsun
Sabi idim sabreyledim
Her daim şükreyledim
Allah'tan hediye bildim
Hamdimiz Mevlaya olsun⁶

⁴ Hacı Hasan Dinç, *Sohbetler*, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 7; Mehmet Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, MGV Yayınları, Ankara, 2018, s. 43

⁵ <https://www.milligazete.com.tr/haber/1052727/cagini-aydinlatanlar-9-yahyali-haci-hasan-efendi-ks> (Son Güncelleme: 20.02.2019)

⁶ <https://www.milligazete.com.tr/haber/1052727/cagini-aydinlatanlar-9-yahyali-haci-hasan-efendi-ks>

Gençlik, hatta çocukluk yıllarında ruhunun derinliklerinde taşıdığı ulvi seciye ve yüksek karakterini davranışlarıyla ortaya koydu. Kendi seviyesindeki yaşlılarının dünyevi hevesler peşinde koştuğu dönemde o, Allah ve Resulünün (s.a.v.) muhabbeti ile yanıp tutuştu. “Ondörtte vurdular manevi aşı durmadan akardı gözümün yaşı” diyerek bizzat belirttikleri gibi tasavvufi terbiyenin kazandırdığı rikkat ve ruh inceliği daha o yaşlarda başladı. Zamanın irşad kutbu Mahmut Sami Efendi Hazretlerinin Yahyalıya teşriflerinde, coşkun bir sevgiyle hizmetlerinde bulundu ve büyük iltifatlara mazhar oldu. Adana, Niğde, Ceyhan, Kozan, Ürgüp, Develi ve Yahyalı camilerinde elli yıla yakın fahri vaizlik yaptı. Allah Resulünün ölümsüz metodu olan sohbetle insanlar, dünyaya kulluktan kurtulup Hakk’a kul oluyorlar. Sohbetlerin manevi hazzı içinde insanlar zamanı ve mekânı unutuyor. Bu sıralarda Hacı Hasan Dinç levha yazıyor ve ziraatle uğraşıyordu. Başkasına yük olmayı kabul etmeyen bu büyük insan çevresine de her zaman çalışmayı ve üretmeyi tavsiye etmiştir.⁷

1.3. Şemail, Ahlak ve Beşerî Münasebetler

Orta boylu, gül tenli, nur yüzlü, ince kaşlıydı. Sakalı bir tutamı geçmezdi. Az yer, gereksiz yere konuşmazdı. Davranışları sünnet-i seniyyeye tam olarak uyardı. Uykusu hafifti, çok heybetliydi. Ziyarete gelenleri boş çevirmez, çok rahatsız olduğu zamanlarda dahi birkaç kelimedede olsa sohbet ederdi. Ve şöyle buyururlardı “Size gelince iyi oluyorum, ağrılarımı unutuyorum.”⁸ Tek tek herkesle ilgilenir, herkesin halini hatırını sorardı. Gam ve kederle gelenler memnun dönerlerdi. Şu üç özelliğine sahipti: Huzuruna varanın gamı ve kederi gider içinde bir ferahlık uyanırdı. Gelen kişi meclisinden ayrılmak istemez, her sözü şevk ve muhabbeti artırırdı. Ziyaretine gelen büyük küçük herkes saygı ve sevgisinden elini öpmeye kendini mecbur gibi hisseder, hayır duasını alırdı.⁹

Tasavvuf hakkında daha önce yanlış fikirlere sahip olanlar Hacı Hasan Dinç’in sohbetlerine iştirak ettikten sonra, oradaki feyiz ve manevi havanın tesiri ile bu müessesenin gerçek kimliğini öğrenme imkânı bulur, hayranlıklarını gizleyemezdi.¹⁰ Huzuruna gelen İslami hayattan uzak insanlara güler yüz gösterir nazik davranırdı sebebini soranlara ise: “Evladım, onlar bizim şahsımızda İslami

⁷ Dinç, *Sohbetler*, s.8; Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 43.

⁸ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 44.

⁹ Dinç, *Sohbetler*, s.8.

¹⁰ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 47.

görüyorlar. Hallerine bakarak gerekli ilgiyi göstermezsek İslam'dan soğumalarına sebep oluruz" derdi.¹¹ İslam'ın ölçülerinden kesinlikle taviz vermezdi. Herkese halince muamele ederdi. Fakat gençlere ayrı bir teveccühü vardı. Bu yüzden onun mübarek sohbetlerinden binlerce genç feyz almıştır. Sohbetleri sıkıcı ve ağır değildi. Bazen olur gözyaşından geçilmez, bazen de neşe ve tebessüm olurdu gözlerde. Riyakârlığı sevmezdi. İlay-ı kelimullah için çalışan her sahadaki insanları sevgiyle kucaklardı.¹² O, maddi manevi bir cihat eriydi. Sohbetlerinin ağırlık noktasını cihatla ilgili konular oluştururdu. İçte nefis şeytana; dışta insan şeytanlara karşı her zaman uyanık olmayı tavsiye ederdi. Gerçek sufünün; malını ve canını Allah yolunda feda etmiş insan olduğunu ifade ederdi. Kimseyi incitmez, sevdiğini Allah için sever, sevmediğine Allah için buğz ederdi. Netice olarak o, peygamberi ahlaki yaşatmaya çalışan manevi bir önderdi.¹³

1.4. Vefatı

Yaş elli altmışlara doğru yaklaşınca ağır manevi yükün vücutta meydana getirdiği rahatsızlıklar ortaya çıktı. Ankara Gülhane Hastanesi ve Kayseri Tıp Fakültesi Hastanesinde göz ameliyatı olup şeker ve kalp rahatsızlıklarından tedavi gördü. O bütün bu rahatsızlıkları Allahu Teâlâ'dan bir hediye bilerek hizmetine devam etti. Fahr-i Kâinatın izinde yetmiş iki seneye yakın devam eden nezih bir hayattan sonra 26 Ocak 1987 günü Kayseri'de dar-ı bekaya irtihal etmiştir.¹⁴ Vefat ettikleri günün sabahı, doktorların muhalefetine rağmen ısrarla hastaneden çıkarılmasını ısrar etmiş, yakınlarına; "Bugün sağ tarafımdan Peygamberimiz, sol tarafımdan da Sami Efendimiz tuttu, hiç hastalığım kalmadı." buyurmuşlardı. Kabri, Yahyalı Kavacık mahallesindeki, kendi yaptırdığı Kalender Camiindedir.¹⁵

1.5. Silsile-i Şerife (Altın Silsile)

Hâlık-ı arz u semâya eyleriz hamd ü senâ
Ahmed-i Muhtâr'ı kıldı âleme nûr-ı hüda

Hazret-i Sıddık u Selmân, Kâsım u Ca'fer gibi
Eylemiş neşr-i hakikat Bâyezîd-i reh-nümâ

¹¹ Dinç, *Sohbetler*, s.9.

¹² Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 46.

¹³ Dinç, *Sohbetler*, s. 9.

¹⁴ Dinç, *Sohbetler*, s. 10.

¹⁵ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s.47; Dinç, *Sohbetler*, s. 10.

Bü'l-Hasen zât-ı mükerrerem Bû Ali kân-ı kerem
Yûsuf-i vâlâ-şiyem sâlâr-ı ceşş-i asfiyâ

Hâce Abdü'l-hâlik oldu Ârif ü Mahmûd'a pîr
Şeyh Ali, Baba, Külâl etti cihânı rûşenâ

Vâris-i taht-ı tarikat şâh-ı âlem Nakşbend
Eyledi Hâce Alâu'd-din'i halka pişuvâ

Oldu Ya'kûb'e Ubeydullâh-ı Ahrârî halef
Hazret-i Zâhid'le geldi âleme zevk u safâ

Nûr-i çeşm-i ma'rifet Dervîş Muhammed, Hâcegî
Feyz-i Bâkî'le cihar-ı ma'nevî buldu bakâ

Hazret-i Ahmed müceddid Urvetü'l-vüskâ olup
Şeyh Seyfû'd-dîn ü Seyyid Nûr'a nûr-ı i'tilâ

Şâh-ı Mazhar şâh-ı Abdullâh-ı pîr-i Dehlevî
Hazret-i Hâlid'le oldu kalb-i sâlik pür-zıyâ

Seyyid-i âli-neseb Tâha'l-Hakkârî'den sonra
Pîrimiz Tâha'l-Harîrî oldu kutbi evliyâ

Eyleriz arz-ı dehâlet dergah-i sâdâta biz
Es'ad u ihvân-ı dîne mağfîret kıl ey Hudâ

Hamd ederiz Zü'l-Celâle halk eyled şems-i rûh
Rabt-ı kalp yaptıkça verir feyzi ol Sâmi-i ûla

Odu Kalemdar serçeşme-i hakikat bizlere
Buldu feyzi ihvan bâ-safâ ânınla daima

Ya Rab! Salli alâ Nûr-il Hûda Şemsid-duhâ Hayril-verâ
Ve alâ âlihî ve sahibihî limen bi iktidâ

Kalemdar, Hacı Hasan Efendi bizlere, hakikatin baş çeşmesi oldu.

İhvan ba-safa onunla daima feyz buldu.¹⁶

1.6. Oğlu Ali Ramazan Dinç ile Hacı Hasan Dinç Hakkında Kısa Bir Röportaj

-Hacı Hasan Dinç'in mahlasının "kalemdar" olduğunu biliyoruz. Kalemdarın anlamını ve neden mahlas kullandığını sizden dinleyebilir miyiz?

Ali Ramazan Dinç : -Kalemdar ihvanı kiramı kaydeden anlamında. Tarikat-ı Aliye ye mensub olan, ona İlahi âlemde kabul olan insanları kaydeden manasında. Ama şu ifade çok güzel.

-Hacı Hasan Dinç'in "On dördünde vurdular manevi aş durmadı akardı gözümün yaşı" beyiti var...

Ali Ramazan Dinç: -Evet iç gözü açılmış, gönül gözü açılmış. Bu beytinden anlıyoruz ki 14 yaşında vazifeye girmiş.

-Peki, size vazifeye girişini nasıl anlattı?

Ali Ramazan Dinç: -Babam kendisini anlatmazdı, O çok sırlıydı biz ancak dışarıdan duyabildik. Zaten ruhen tabiat olarak bu yolun erbabı. Annesi veliyullah, babası veliyullah. Anneleri arş-ı azamı açıktan görünüyor.

-Kerametlerinden bahsedebilir misiniz biraz?

Ali Ramazan Dinç: - Babam Kerametini gizlerdi. En büyük kerameti istikametti. Düzgün hareket etmekte. O keramete değer vermez kerameti bir evliyanın puan kaybı olarak görürlerdi. Babam Rabbimizin lütfuyla ileri görürdü. Daha hadiseler zuhur etmeden önce haber verirdi. İlimde de müstesna irfanda da müstesna. Edebinden Sami Efendimizden ayrılmadı hiçbir zaman.

-Son zamanlarında çok rahatsızlığa yakalanmıştı ama bitmek bilmeyen bir enerjiyle devam etti derslerine...

Ali Ramazan Dinç: -Zaten 8 yaşında deve kayası diye bir yer orda kayadan düşüyor düştüğünde 50 gün yatıyor ve 50 gün boyunca Esadı Erbili hazretlerini görmüş her gün. Birde şu hali var: çocukluğumu bilirim derdi. Annemden emdiğim sütün tadını bilirim der gizlerdi. Daha 4 yaşında yaylanın birinde gece uyanırken Gavsili Azam geliyor kutlu cihan geliyor diye bir sözle uyanıyor. Babaları soruyor nedir oğlum? Şu eşkalde birini gördüm diyor. Meğer Esadı Erbili Hazretlerini

¹⁶ <http://aliramazandinc.blogcu.com/silsile-i-serife/11711669> (Son Güncelleme: 22.02.2019)

görmüş. Onun kutup olduğunu müşhid-i kâmil olduğunu Gavsili azam olduğunu müşahede ediyor. Böyle müstesna bir güzelliği var. Yedi kutlu cihan tarafından manen yetiştirilmiş çocukluğundan beri. Öyle bir kimsenin huzurundasınız ki şu an aynı zamanda cinnilere olan durumu da var. Babama itaat eden cin taifesi şimdi bize itaat ediyorlar diyor.

-Son olarak kendisi çok mübarek bir insan olduğu için ölümü de mübarek bir şekilde elleri semadayken olmuş?

Ali Ramazan Dinç: -Doğruluğu çok zor. Zaten o ölmeden önce ölmüş. Bizlere şu duvarın ötesine geçsek derdi. Sami Efendi hazretlerine: Efendim kabir bana kavurma gibi kokuyor derdi. Rabbimize karşı kavuşma arzusu var.

-Cami açılışındaki bir hikmet var sohbeti esnasında Resulullah'ın geldiği?

Ali Ramazan Dinç: -Bizzat müşahit etmiş zaten birde Efendimizden hiç bir zaman ayrı değildi. Allah'ımızın cemalini en çok görenlerden biri. Biz bir hutbe hazırlamıştık İmam Hatip döneminde hutbenin başlangıcı yoktu ayet olarak, mübarek gözlerini yumdu bir müddet durduktan sonra "Efendimizle görüştüm zaharel esadü fil beri vel bahri bima kesebet eydinnas" sadakallahülazim.

Bu ayeti koymanızı emrediyor. Çok yakındı alakası iç içe. Birde tayyi mekân sahibiydi yani bulunduğu yerde arzu ederse çok kısa bir zamanda arzu edilen yerde bulunabiliyordu. Çünkü Beytullahta görülüyordu.

Hacı Abdullah amcamız üvey kardeşi Abdullah Dinç hacdayken Arafat'ta üstadımız burada bulunuyor ağabeyim burada diyor. Böyle bir dirayeti var. Birde Hacı Hasan Dinç'in iki yönü var birisi irşat yönü bir diğer yönü de ricalül gayb denen manevi erler bizzat kendisine ziyarete geliyorlar. Böyle bir müstesna.

O zamandaki üçler yediler hatta yedilerden Dörtlyolu Arnavut Mehmet efendinin bir rüyası var rüyasında bir elektrik düğmesine basıyor beş tane lamba yanıyor bu rüyayı Sami Efendi hazretlerine tabir ettirdiğinde babam tarafından beş taifini zikredeceği buyruluyor. O zaman halı fabrikasının müdürü vardı efendim gece ibadete kalkıyorum sizin arşı azamdan indiğinizi görüyorum. Arştan iniyordu.¹⁷

¹⁷ Bu röportaj için 15.09.2018 tarihinde Yahyalı'ya gidilmiştir. Hacı Hasan Dinç'in kendi yaptırdığı "Kalender Camii"nde görüşme; oğlu Ali Ramazan Dinç ile gerçekleşmiştir.

2. Bazı Tasavvufi Görüşleri

2.1. Nefis

Kişi, zât, varlığın kendisi¹⁸, can, ruh¹⁹, arzu, istek, tutku²⁰, kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı²¹, kan, cevher gibi manalara gelmektedir.²² İstilahta ise, kulun yerilen ahlâkı ve amelleri anlamında kullanılmaktadır.²³ İslam ahlak bilgileri insanın istek ve arzularının yönelmiş olduğu alana göre nefisle ilgili tanımlar ortaya koymuşlardır. İnsanın istek ve arzuları, sürekli günah işlemeye eğilimli olup dine aykırı davranışları yapmaktan sakınmıyorsa, buna nefsi emmare, yaptığı kötülükten pişmanlık duyuyor vicdanen rahatsız oluyorsa buna da nefsi levvame demişlerdir. İnsanın Allah'a olan yakınlığı ibadet ve ahlakta tam bir ilâhî aşka dönüşmüşse nefsi mülhime, istek ve arzular Allah'ın emirlerine tam tabi olup, kişi şehvetlerini ön plana çıkarmıyorsa nefsi mutmaine adını vermişlerdir. Allah'tan gelen her türlü kaza ve belaya razı olup sabreden nefse nefsi râdiye, Allah'ın razı olduğu kulun manevi hali ise nefsi mardiyye olarak ifade edilmiştir. Her türlü istek ve arzularını vahye tabi kılan, basit tutkularını dizginleyen ve hayatında model olarak Hz. Muhammed'i örnek alan nefis ise nefsi kâmile olarak tanımlanmıştır.²⁴ Süfiler, nefis kavramıyla insanın kötü sıfatları ve arzu ve isteklerini kastederler.²⁵ Nefis, insanın hakikati, şehvet ve gadap kuvvetlerinin toplandığı mânâ, bedene yerleştirilen ve kötü huyların kaynağı olan bir lâtife, bir sırdır. Güzel huyların kaynağı ise, ruhtur. Ruhun idarecisi akıl, nefsin idarecisi ise hevâdır.²⁶

Hacı Hasan Dinç'e göre nefis deve kuşuna benzer. Yük taşı dediklerinde, kanadını, uç dediklerinde ise tabanını gösterir.²⁷ Ona göre, Evliya-i kiramın himmetleriyle istiğfarını, tevhidini, salat-u selamını, tefekkür-ü mevtini, Allah ve resulüne muhabbetini temin edecek olan rabitasını ve zikrini yap denildiğinde yapmam; âşık, sadık ve Salihlerle marifet semasında uç denildiğinde uçmam diyen

¹⁸ Âl-i İmran, 3/30.

¹⁹ A'râf, 7/205.

²⁰ Zümer, 39/42.

²¹ Yûsuf,12/53.

²² Firuzabâdi, *Kâmûsi'l-Muhît*, s. 255.

²³ Abdülkerim Kuşeyri, *er-Risale*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978. s. 167.

²⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 546-549.

²⁵ Frager, *Kalp, Akıl ve Ruh*, 70-71.

²⁶ Kuşeyri, *Risale*, s. 167.

²⁷ Dinç, *Sohbetler*, s. 145.

kimsenin hali de misalde bahsedilen deve kuşuna benzemektedir²⁸. Hacı Hasan Dinç'e göre serkeş atın üzerine vurulan yük onu uysallaştırdığı gibi bütün putların anası durumunda olan nefsin ıslahı için de az yemek, az uyumak ve az konuşmak gerekmektedir.²⁹ Ayrıca ateşle uslanmayan, zemheri cehennemiyile yola gelmeyen nefsin ıslahı, oruç ve midenin bir müddet aç kalmasıyla kolaylaşır demektedir.³⁰ Hacı Hasan Dinç'e göre günahlar ve kötülükler, vücutta çıkan çibana benzerler. İbadetler ise onu dışardan tedavi eden merhem gibidir. Nefsin hırs çibanını bir taraftan tamir edeyim derken bir de bakmışsın öbür taraftan; cimrilik, kin, tamah, hasetlik çibanı çıkıvermiş. Hepsıyla sabır, zikir ve ibadetle mücadele etmek gerekmektedir.³¹ Müminin en büyük düşmanlarından birinin nefsi emmâre olduğunu söyleyen Hacı Hasan Dinç, bu büyük düşmanın etkili üç ilacının ise az yemek, az konuşmak ve az uyumak olduğunu ifade etmektedir. Nefsi emmârenin sadece bu üç ilaçla tedavi edilebileceğini savunur.³² Kişinin nefsinin terbiye etmesinde bir mürşid-i kâmile bağlanmasının gerekliliğine de değinen Hacı Hasan Dinç, bu düşüncesini temellendirmek için ise bir kişinin patlayan apandisitini kendisinin alamayıp bunun için doktora başvurması örneğini verir. Aynı bu şekilde de insanın hırsını, tamahını, cimriliğini, adâvetini, kibrini, kinini ve buna benzer hastalık saçan nefsi hasletlerini tedavi edebilmek için bir mürşid-i kâmile bağlanması gerektiğini savunur.³³ Hacı Hasan Dinç'e göre bir mürşid-i kâmile intisap eden derviş muhabbeti ölçüsünde ondan feyz alır ve muhabbeti derecesinde nefsinin hastalıklı hallerinden arınır. Bu sebeple nefsinin arındırmak isteyen mürit, şeyhine muhabbetle bağlanmalı onunla irtibatı kalben mümkünse her an diri tutmalıdır.³⁴

2.2. Kalp

Kalp Arapça bir kelimedir. Kur'an-ı Kerim'de, farklı biçimlerde yüz otuz iki yerde geçmektedir. Kalp Arapça bir kelimedir. Sözlükte bir şeyi bulunduğu hâlden bir başka hâle çevirmek, bir taraftan başka bir tarafa döndürmek gibi anlamlara gelmektedir.³⁵ İnsan kalbi, sürekli yön değiştirip hâlden hâle geçtiği için bu isim ile

²⁸ Dinç, *Sohbetler*, s. 145.

²⁹ Dinç, *Sohbetler*, s. 145.

³⁰ Dinç, *Sohbetler*, s. 145.

³¹ Dinç, *Sohbetler*, s. 83.

³² Dinç, *Sohbetler*, s. 72.

³³ Dinç, *Sohbetler*, s. 72.

³⁴ Dinç, *Sohbetler*, s. 89.

³⁵ Şadi Eren, *Kalp Ülkesi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

isimlendirilmiştir.³⁶ İnsanın idrak eden ve bilen, muhatap olarak alınan, cezalandırılan ve aranılan kısmı olan bu kalp, gayb âlemine dayanmaktadır.³⁷ Kalp kelimesi Kur'an-ı Kerim'de, farklı biçimlerde yüz otuz iki yerde geçmektedir.³⁸ Allah'ın, insanda kendisini muhatap aldığı yöndür.³⁹ Kur'an'da kalb, "doğru",⁴⁰ "kibirli",⁴¹ "yalvaran",⁴² "günahkâr",⁴³ "iman ile tatmin olmuş",⁴⁴ "Allah'ı anmakta gaflet içinde olan",⁴⁵ "hasta olan",⁴⁶ "hidayete ulaşan",⁴⁷ "anlama kabiliyetine sahip olan",⁴⁸ "takva sahibi olan",⁴⁹ "imanın mekânı"⁵⁰ ve "onun vasıtası ile akdedilen"⁵¹ olarak çeşitli özellikleri ile vasıflandırılmıştır. Kalb, insanın düşünen, kavrayan, anlayan, inanan, şüphe eden tarafı,⁵² kin ve öfkесinin gizlendiği yerdir.⁵³ Tasavvuf geleneğinde kalp çoğunlukla "ruh" manasında kullanılmıştır.⁵⁴ Kalb, insanın maddî ve manevî yönünün birleştiği yer olup, varlığın bütün hareketlerinin merkezi konumundadır. Manevî yönüyle bir sezgi organı⁵⁵ olan kalp, Allah'ın baktığı yer durumundadır.⁵⁶ Ayrıca kalb gözü, gönül gözü, gerçeği kavrayabilecek anlayış, sezgi gücü, kişinin Allah ile kurmuş olduğu sevgi temelli ahlaki iletişim neticesinde meydana gelen bilme, anlama ve kavrama gücü, feraset ve basiret anlamlarına da gelmektedir.⁵⁷

Hacı Hasan Dinç'e göre vücuda kan pompalayan kalbin ötesinde manevî kalp olan bir yönümüz vardır ki kan pompalayan kalbin vücuttaki merkezi rolüne benzer şekilde o da maneviyatımızın merkezini oluşturur. Manevî kalbin de içinde

³⁶ Komisyon, *Dini Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Editör: Ahmet Nedim Serinsu, Ankara, 2009, s. 192.

³⁷ Frager, Robert, *Kalb Nefs ve Ruh*, İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek, İstanbul, 2005, s. 28.

³⁸ Muhammed Fuât, Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfreh li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1987.

³⁹ Bakara, 2/6; Al-i İmrân, 3/151-154.

⁴⁰ Şuarâ, 26/46; Sâffât, 37/84.

⁴¹ Mü'min, 40/35.

⁴² Kâf, 50/33.

⁴³ Bakara, 2/283.

⁴⁴ Bakara, 2/260; Rad, 13/28; Nahl, 16/106.

⁴⁵ Kehf, 18/28.

⁴⁶ Ahzâb, 33/32.

⁴⁷ Tegabün, 64/11.

⁴⁸ Araf, 7/179.

⁴⁹ Hac, 22/32.

⁵⁰ Hucurat, 49/14.

⁵¹ Hac, 22/46.

⁵² Tevbe, 9/67.

⁵³ Tevbe, 9/15.

⁵⁴ Süleyman Uludağ, "Kalb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV yayınları, İstanbul, 2001, c. XXIV, s. 23.

⁵⁵ Frager, *Kalb Nefs ve Ruh*, s. 28.

⁵⁶ Uludağ, "Kalb", ss. 230-1.

⁵⁷ Komisyon, *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 192.

gönül, gönlün içinde ise gözbebeği misali süveydâyı derûn bulunur. Ona göre kalp, Allah'ın hazinesidir. İçinde iman bulunan bir cevahirdir. İrfan, huzur, zikir, ledünniyât, beytullah ve arş-ı âzam hepsi kalbin içinde bulunan gizli cevherlerdir.⁵⁸ Hacı Hasan Dinç'e göre kalplerdeki perdelerin kalması ve fuyuzatın kalplere akması için şeriate muhalif hareketlerden uzak durmak, dünya sevgisini kalpten atmak ve kalbi gaflet dolu olan insanlarla düşüp kalkmaktan uzak durmak gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁹ Hacı Hasan Dinç'e göre hastalığı ve kandaki mikropları öldüren tedavi edici iğne ve ilaçlar misali kalbi hastalık ve mikroplardan arındıran en etkili yöntem zikrullahtır.⁶⁰ Ona göre hakıyla Allah'ı zikreden bedenler çürümez. O kimseler ölmeden önce ölmüş ve ölümsüzlük sırrına nail olmuş Allah'ın sevgili kullarıdır.⁶¹ Kalbi Allah'ın zikrine yoğunlaştırmak gerektiği hakkında verdiği şu örnek oldukça dikkat çekicidir. Denizde giden bir vapurda delik açılırsa, içine su girer ve o vapur batar. Aynen bunun gibi, kalbin içine de yersiz duygular girerse kalp fesada uğrar.⁶² Ona göre bir insan gaflete düşmüş, huşu ile namaz kılmaktan uzağa düşmüş ve zikirten feyz alamaz hale gelmişse üç sebepten dolayı bu hale düşmüştür. Birincisi şeriate aykırı davranışlara dalmıştır. Helal haram ölçüleri birbirine karışmıştır. İkincisi dünyaya aşırı düşkünlük oluşmuştur. Kalp dünya ile dolu olduğundan Allah'ın feyzinin oraya gireceği yer kalmamıştır. Üçüncüsü ise hasta kalpli, gaflet ehli kimseler ile dost olmak ve onlar ile düşüp kalmaktır.⁶³ Hacı Hasan Dinç'e göre kalp, Allah'ı sevmek ve O'nu zikretmek için yaratılmıştır. Bu sebeple kalpten Allah aşkına perde olacak tüm gaflet unsurlarını kaldırmaya çalışmalıyız. Özellikle seherlerde hacet kapılarının açık olduğu zamanlarda Allah'ımızı tespih etmeliyiz.⁶⁴ Hacı Hasan Dinç zikrullah ile dolu olan yerin semadan güneş gibi göründüğünü ifade ederek kalbi Allah'ın zikri ile her daim meşgul etmek gerektiğini söylemektedir. Şeytan her an tetiktedir ve insanın kalbini istila etmeye hazır beklemektedir. Eğer kalp Allah'ı zikretmeye başlarsa şeytan hemen geri çekilir. Nöbetçi nöbet yerini terk ederse düşman nasıl hemen içeri dalyorsa kişi Allah'ın zikrini keserse aynı o şekilde baş düşman şeytanda manevi vücudumuzun merkezi

⁵⁸ Dinç, *Sohbetler*, s. 97.

⁵⁹ Dinç, *Sohbetler*, s. 99-100.

⁶⁰ Dinç, *Sohbetler*, s. 83.

⁶¹ Dinç, *Sohbetler*, s. 83.

⁶² Dinç, *Sohbetler*, s. 37.

⁶³ Dinç, *Sohbetler*, s. 37.

⁶⁴ Dinç, *Sohbetler*, s. 36.

olan kalbi istila ederek o kişiyi gaflete düşürür. İşte o zaman göz bozulur elin namusuna çevrilir, kulak bozulur gıybet ve dedikodu dinlemeye başlar.⁶⁵

2.3. Sabır

Birini bir şeyden alıkoymak, hapsetmek, tutmak, dayanmak, sabretmek vb. gibi anlamları olan Arapça bir kelimedir. Başına gelen belalara, sıkıntılara dayanmaya sabır dendiği gibi, Allah'a ibadette devam ve isyandan sürekli kaçmaya da sabır denir. Sabır, musibetle karşılaşıldığında, ilk anda olur. Sabır için çeşitli dereceler vardır: 1. Sonunda karşılaşıcağı nimetleri düşünerek belalara sabır etmek. 2. Allah'ın cezalandırmasından korkarak, günaha girmekten kaçınmaya sabretmek, 3. Taat ve ibadette nefse gelen ağırlığa sabretmek⁶⁶. Kur'an-ı Kerim'de, kulun çeşitli dayanıklılık testlerine tabi tutulduğunu gösteren pek çok ayet olup onlardan biri şudur: "Andolsun ki sizi biraz korku, açlık mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. (Ey! Hz. Muhammed a.s.) Sen, sabredenleri müjdele".⁶⁷ Sabrın mukabilinin cez, olduğu söylenir. Sabır konusunda çeşitli atasözü ve deyimler vardır:⁶⁸ Sabr-ı cemil, Yusuf Suresinde Hz. Yakub(a)'un, hüznün ve şikâyetini kullara değil, sadece Allah'a yapması, insanlara şikâyetlenmemesi şeklinde olan sabıra, sabr-ı cemil, yani güzel sabır denir. Mutasavvıflar, belanın Allah'tan geldiğini, insanlara sızlanmanın, dertlenmenin, bir tür Allah'ı şikâyet manasına gelebileceğini söylerler. Radiye ve mardıyye mertebelerinde iradesini Allah'ın iradesine teslim eden kulun, O'ndan gelen iyi, kötü her şeyi "el-hayru fimahtarahullah" (Hayır, Allah'ın seçtiği şeydedir) esprisiyle değerlendirilmesi gerekir. Sabır acı, meyvesi tatlıdır: Bu atasözü, sabrın sonunda, mutlaka iyiliğe kavuşulacağına, ancak bunun için biraz sıkıntı çekilmesi gerektiğine işaret vardır. Nitekim adetullah da böyledir. Önce zorluk ve sıkıntı sonra, kolaylık ve iyilik (yüsr). İnşirah suresinde bu husus, önemine binaen yinelenerek, zikredilmiştir: "Muhakkak her zorlukla beraber bir kolaylık vardır."⁶⁹ Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas: Bu söz de, koruğun zamanla üzüm, dut yaprağının da kendisini yiyen ipek böceğinin karnında ipek haline dönüşeceğini bildirir.

⁶⁵ Dinç, *Sohbetler*, s. 36.

⁶⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Rehber Basın Yayın Organizasyon, Ankara, 1997, s. 605.

⁶⁷ Bakara/155.

⁶⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 606.

⁶⁹ İnşirah /4-5

Sabırlı ol da, molla desinler: Mollalık, uzun yıllar ağır bir eğitim-öğretmen sonucu elde edilir ve büyük bir sabır ister. Bu da sabırla okuyup ilim tahsil etmeyi öğütleyen bir atasözüdür.⁷⁰

Sabır, ferdin toplum hayatında, uyum ve düzen açısından büyük önem arzeder. Zira her güzel ahlakın başı sabırdır. Önemine binaen sabırdan türetilmiş çeşitli anlatımlar, Kur'an-ı Kerim'de 103 yerde geçmektedir. Allah'ın güzel isimlerinden biri de es-Sabur'dur. Kur'an-ı Kerim, mü'minlere sabrı öğretmek ve onları bu ahlakla donatmak için sabrı çeşitli biçimlerde anmıştır. "Ey iman edenler! Sabra ve namaza sarılarak yardım dileyin."⁷¹ , " Ey iman edenler! Toplu olarak kâfirlerle karşılaştığınız zaman, onlara arka çevirmeyin."⁷² "(Müminler) Sabredenler, doğru olanlar, gönülden boyun eğenler, infak edenler ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyenlerdir."⁷³ Allah-u Teâlâ'nın sabredenleri sevdiğini ilan ettiği ayetler: "Nice peygamberler, beraberinde kendilerini Rabbe adayan birçok kişi bulunduğu halde savaşmıştır. Onlar, Allah yolunda kendilerine gelip çatan zorlukları yüzünden gevşememiş, zayıflık göstermemiş, susup pusmamışlardır. Allah sabredenleri sever."⁷⁴ Allah'ın kendi beraberliğini sabredenlerle andığı ayetler: Böyle bir beraberlik neticesinde Allah-u Teâlâ sabreden kullarını yardımla destekliyor ve onları koruyor. Umumi bir beraberlikten ziyade özel bir beraberlik ki; ayette şöyle dile getirilmiştir: "Allah'a ve Rasulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız ve gücünüz gider. Sabredin; Allah, sabredenlerle beraberdir."⁷⁵ "Eğer ceza ile karşılık verecekseniz, ancak size yapılan kötülüğün türü ve miktarı ile karşılık verin. Eğer sabrederseniz, elbette ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır."⁷⁶ "...Biz, sabredenlere ödülleri, yaptıklarının en güzeliyle mutlaka vereceğiz."⁷⁷ "Sadece sabredenlere, ücretleri hesapsız ödenecektir."⁷⁸ "Yemin olsun ki sizi, korku, açlık; mallardan, canlardan, meyvelerden eksiltme türünden bir şeyle mutlaka imtihan edeceğiz. Sabredenleri

⁷⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 606.

⁷¹ Bakara 2/153

⁷² Enfal 8/15

⁷³ Al-i İmran 3/17

⁷⁴ Al-i İmran 3/146

⁷⁵ Enfal 8/46

⁷⁶ Nahl 16/96

⁷⁷ Nahl 16/96.

⁷⁸ Zümer 39/10.

müjdele.”⁷⁹ “İş sanıldığı gibi değildir onlar hemen şu anda üstümüze gelseler bile eğer siz sabreder ve korunursanız, Rabbiniz sizi, üzerlerine nişan vurulmuş beş bin meleklerle destekler.”⁸⁰

Hacı Hasan Dinç, zamanında sabrın tüm boyutlarında örnek bir insan olarak Müslümanlara önderlik yapmıştır. Sanıldığı gibi sabır dar anlamlı bir kavram değildir, çok boyutludur. Haram işlemeyip mekruhlardan uzaklaşma, farzları ve sünnetleri yerine getirme, başa gelen semavi musibetlere katlanıp isyan etmeme ve Allah rızası için, dinin hayata hâkim olması amacıyla sürekli ve fıkıhlı çalışma sabırdır. Hacı Hasan Dinç farzları yerine getirme konusunda kırkı kırk yararçasına titiz davranmıştır. Sünnetlere çok sıkı sarılıp, asla onlardan taviz vermemiştir. Yemeğe tuzla başlamaktan tutun da ayakkabılarını sağdan giymeye kadar tüm sünnetleri de aynı şekilde yerine getirmeye gayret etmiştir. Allah için çalışmayı hayatının anlamı bilmiş ve tüm ömrünü müminlere hizmete adamıştır. Konuşmaları, ihvanı ve evi zaman zaman takibat altına alınsa bile tebliğinden vazgeçmemiştir. Öyle ki; evine kimin geldiği, kaç kişinin sohbetine katıldığı ve gelen arabaların plakaları gerekli yerlere bildirilip şikâyet edilmiştir. Sohbetine gelenler yerine göre taciz edilmiştir.⁸¹ O bu çalışmalarını yaparken yörenin hocaları, ne okuduğunu, ne söylediğini dahi bilmeden eleştirip şikâyet etmişlerdir. Bu kimseler, merhumun ziyaret edilmemesini istemişlerdir. Hediye alıyor diye mübalağalı asılsız haberler yaymışlardır. Hâlbuki bizler yakinen biliyoruz ki merhumun evinde hiçbir şey bir günden fazla tutulmaz; liyakatli, uzak veya yakın ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı. Bugün de aynı gelenek devam etmektedir. Çünkü bu tarikatın temelinde toplamak değil, dağıtmak vardır. Bunlara rağmen o yalan ve asılsız haberlere karşı sabretmiştir. Zamanında ona karşı kötü niyetli olan bazı hocalar, yine onun duasının bereketi ile ona evlat olmuşlardır. Fakat hiçbirisine geçmişle ilgili bir hatırlatma yapılmamış ve rencide edilmemişlerdir. Değişik iftiralara uğramış ama o azmini ve gayretini hak yola teksif etmiştir. Bütün bu dertler ve acılar vücuduna şeker hastalığı ve yüksek tansiyon şeklinde nüksetmiştir. Hastalıklarının artması merhumun çalışma ve davet temposunu düşürmemiştir. Doktorlarının uyarısına; “Müslüman kardeşlerime sohbet ettikçe, dinimizi anlattıkça, gençlerin ahlakını ıslah ettikçe ve onları

⁷⁹ Bakara 2/155

⁸⁰ Al- İmran 3/125.

⁸¹ Sürmeli, Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı, s. 72.

kazandıkça dinleniyorum” cevabını vermiştir. Bütün bunların ötesinde kerimleri Ayşe Hanım’ın kocası Hafız Ahmet Efendinin vefatı onun hayatında derin bir hüznü bırakmıştır. “Sabır ilk sadme anındadır.” Hadis-i şerifi gereğince bütün bunları rıza ile karşılamıştır. Kendi çektiği çile, dert ve hastalıkların yanında doğudan batıya Müslümanlara duyarlı olmuştur. Çektiği sıkıntılar onu erken yaşlandırmış, fiziksel olarak yıpratmıştır ama “Allah sabredenlerle beraberdir”⁸² ayeti onun şiarı olmuş ve her türlü sıkıntıya en güzel şekilde sabrederek sabr-ı cemil gerçekleştirmiştir.⁸³

2.4. Kardeşlik (Uhuvvat)

Mü’minler bütün söz ve davranışlarında yalnız Allah’ın rızasını gözetmelidirler. Uhud savaşında en önde savaşan Kuzman, Medine’deki hurmalıklarını korumak niyetiyle savaştığı için Cehennemlik olmuştur. Demek ki, kişinin niyeti çok mühimdir. Kur’an-ı Kerim’e göre gerçek kardeşlik, dinde kardeşliktir. İslam’da tercih edilen kardeşlik de budur. Soyda kardeşlik, nesebin sübutu, miras v.b. şeyler için geçerlidir. Dinde kardeşlik ise iman bağına dayalı olduğu için daha önemlidir. Zira din kardeşliğinin ortak paydası, yüce Allah’ın hayatın her alanına hâkim olan mutlak ilah olduğunu kabul etmektir. Bundan daha yüce bir değer de yoktur. Kur’an-ı Kerim bu yüce değeri bize ‘hasr’ ifadesi ile sunmuştur. “Ancak ve ancak müminler birbirlerinin kardeşidir.”⁸⁴ Kâfirler, münafıklar, müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer batıl dinlerden bazı kimselerin müminlerle kardeş olabilmeleri veya müminlerin onları kardeş görebilmeleri için bu batıl din mensuplarının yerine getirmeleri gereken yükümlülükleri vardır. Şu ayet bu yükümlülükleri açıklamaktadır. “(müşrikler) eğer tövbe edip namazı kılar ve zekâtı verilerse artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Meselelerin iç yüzünü bir topluma ayetleri detaylı olarak böyle açıklarız.”⁸⁵ Hz. Peygamber döneminde üçünün arasını ayırmaya cesaret edemeseler de bazı kimseler Hz. Ebubekir döneminde buna yeltenmişlerdir. Hz. Ebubekir’de bu ayırımı yapanlarla savaşmıştır.⁸⁶ Bu uygulamalar, imanın mücerret bir temenni olmadığına, aynı zamanda uygulamaya yönelik bir bedelinin olduğuna işaret etmektedir. Güncel bir değerlendirme yapacak olursak; zamanımızda birçok kimse İslam’ı sözde kabul

⁸² Bakara 2/153.

⁸³ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 73.

⁸⁴ Hucurat 49/10.

⁸⁵ Tevbe 9/11

⁸⁶ Beyhaki, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin, *Sünen-i Kübra, Zekât*, 37, h. no: 7377, c. III, s.191

etse de onu hayatının genişlik alanında bağlayıcı kabul etmediği gibi, ideolojilerin yol göstericiliğine iman ederek politeizmi tercih etmektedirler. Tercihini itikadi bidatlerden yana yapan kimselerle müminler arasında kardeşlik bağı olamaz. Tasavvufta ise “ihvan” diye ifade edilen kardeşliğin çok özel bir yeri vardır. Bu terim, Hacı Hasan Dinç için derin anlamlar içerse de o, “ihvan” kavramını çok şümüllü düşünmüştür. Aynı tarikata bağlı olmanın ötesinde, yukarıda tefsir edildiği gibi; aynı dine iman eden müminler için ihvan kelimesini daha çok kullanmış ve bu anlayışını davranışlarına da yansıtmıştır. Bu konudaki referansı “Ancak ve ancak müminler birbirlerinin kardeşidir”⁸⁷ ayeti olmuştur.

Hacı Hasan Dinç’e göre tasavvuf yolunun yolcusu menzile ulaşmak için belli basamaklardan geçmelidir. Bu menzil ise Allah’ta yok olmak yani fenafillahdır. Fenafillaha ulaşma yolculuğundaki merdivenin ilk basamağı ise fena fil ihvandır. Yani din kardeşleri başka bir ifade ile ihvanlar birbirlerine çok sevmeli, birbirlerinin dertleri ile dertlenmelidirler. Daha sonra sırasıyla fena fişseyh, fena firresul ve fenafillah gelmektedir.⁸⁸ Ona göre önemli olan iman kardeşliğidir. En büyük dağ altın olsa, zerre kadar imana değişilmez. Bu sebeple müminlerin haklarını korumak, menfaatlerini gözetmek gerekir. Kardeşliğin olduğu yerde şefkat ve merhamette gelişir.⁸⁹ Hacı Hasan Dinç bütün Müminleri kardeş kabul ettiği için Afganistan’daki, Türk Cumhuriyetlerindeki, Çin’deki, Afrika’daki ve Balkanlar’daki Müslümanlara çok yakın ilgi duyup onlara destek vermiştir. Ülkemizdeki mazlumların ailelerine ve kendilerine her zaman maddi yardımlarda bulunmuş ve geride kalanlarına kefil olmuştur. Çevresindeki insanlara da bu ilgiyi her an canlı yaşamalarını emretmiştir. Konuyla ilgili Hz. Peygamber’den ve sahabe hayatından örnekler vererek, bağlılarını müminlere yardıma teşvik etmiştir. Ülkemizdeki ihtilal ve muhtıra yıllarına defalarca tanıklık ettiği için Müslümanların önderlik kadroları zarar görür de İslami çalışmalar geriye gider endişesiyle sabahlara kadar uykuyu terk etmiştir. Onların yargılanma süreçlerinde mahkemelerini de Ankara’da takip etmiş dualarıyla manevi destekçileri olmuştur. İslam toplumunun sosyal dokusunu zayıflatarak kardeşlik duygusunu öldürür korkusuyla sohbetlerinde laf taşımamanın, iftira ve suizanda bulunmanın, gıybet etmenin haramlığına sık sık vurguda bulunmuştur. Önemine ve

⁸⁷ Hucurat, 49/10.

⁸⁸ Dinç, *Sohbetler*, s. 85-86.

⁸⁹ Dinç, *Sohbetler*, s. 19.

yararına binaen sılay-ı rahmi teşvik etmiştir. Hadislerden aldığı ilhamla “vermeyene verecek, gelmeyene gideceksin” buyruğunu sembolleştirmiştir. Kardeşliği yaralayan her şeyi şiddetle kınamış ve çevresinde kardeşlik hukukuna en üst seviyede riayet eden bir toplum oluşturmuştur. Buna bağlı olarak onunla gönül bağı kuran kimseler ve birbirlerine karşı öz kardeş gibi davranmışlar ve birbirlerinin her türlü problemlerini çözmüşlerdir. Bugünde kardeşler arasında fakirlik dâhil bütün iktisadi, sosyal ve ahlaki sorunlar çözülebilirse, merhumun ihvan anlayışı gönüllere yerleşmiş ve hayatta karşılığını bulmuş demektir.⁹⁰

2.5. Cömertlik (Sahavet)

Malın ve mülkün mutlak sahibi olan Allah-u Teâlâ tasarruf yetkisini vekâleten insanlara vermiştir. İnsan malın mutlak sahibi değil; mala müstahlehtir. Bu önemli hüküm Kur’an’da şöyle yerini almıştır. “Allah’a ve elçisin inanın ve O’nun size emanet olarak tevdi ettiği şeylerden başkaları için harcayın; çünkü sizden imana eren ve (Allah yolunda) sınırsızca harcayanlar büyük bir mükâfat göreceklerdir.”⁹¹ Bu yetkiyi yerinde kullanıp kullanmama hususunda denenmekte olan insan kendini “malın rabbi” olarak görmemeli ve her türlü harcamada orta yolu tutmalıdır. Ne israfçı ne de cimri olmalıdır. Kazanmış olduğu malda fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin hakkı vardır. Her hak sahibine haklarını vermek gerekir. Hayatı sadece dünya hayatından ibaret görüp “Dünyada yaşar dünyada ölürüz, yeniden dirilmeye de inanmıyoruz.”⁹² Diyen materyalist müşrik anlayış, cenneti dünyada aramak ve cenneti dünyada yaşamak için aşırı tüketimi körükler. Tasavvufun tüketim kültürünü terbiye eden en önemli bir kurum olduğunu bilen Merhum Hacı Hasan Dinç, israfa varmayan bir cömertlik içerisinde Müslümanlara hem örnek olmuş hem de yoksulların problemlerini çözüme kavuşturmuştur.⁹³

Hacı Hasan Dinç, Kur’an-ı Kerim ve Sünnetten aldığı ruhla sahaveti/cömertliği hayatında bir meleke haline getirmiştir. Cömertliğin bütün yönlerini içeren sahaveti infakla beraber düşünmüştür. İnfak etmenin önemiyle ilgili ayetleri okuyup mealler vermiştir; Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve Hz. Abdurrahman bin Avf’ın (r.) cömertliklerinden kesitler sunmuştur. Dünya malına tapınmamayı öğütlemiştir. Hadisteki; “Garip veya yolcu gibi yaşamayı” kendine hayatında

⁹⁰ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 84.

⁹¹ Hadid, 57/7.

⁹² Müminun, 23/37

⁹³ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 87.

içselleştirip ziyaretine gelen Müslümanlara da cömert olmayı tavsiye etmiştir. “Birisinin gökte uçtuğunu görüp söyleseler bile, hayatında cimrilik varsa sakın inanmayın” uyarısını yapmıştır. Risalet’in de velayetin de asli şartlarından birinin sahavet/cömertlik olduğunu sohbetlerinde anlatmıştır. Ona göre cimrilik ağacının kökü cehennemdedir. Dalları ise dünyadadır. Bir kimse cimri olur, Allah’ın verdiği nimetleri Allah yolunda sarf etmezse, o cehennem dalından tutmuş olur ve onunla cehennem dibine kadar gider. Cömertlik ağacının kökü de cennettedir. Dalları ise dünyadadır. Kim cömertlik dalından tutunursa o dal vasıtasıyla cennete kavuşur.⁹⁴

Hacı Hasan Dinç, herkesin sahavetinin kendi konumuna göre olacağına dikkat çekmiştir. Buna göre “İlim adamı bildiğini gizlememeli ve ilmini paylaşmalı; zengin de malını paylaşmalıdır. Esas cömertlik ise canda cömert olup şehadete hazır olmaktır.” demek suretiyle cömertliğe çok farklı bir boyut kazandırmıştır.⁹⁵ Kendisi de bu anlayışın göstergesi olarak zamanını, ilmini, sevgisini, malını ve ömrünü müminlerle paylaşmış ve bundan bir haz duymuştur. Merhumun sofrası sabah, öğlen, akşam vakitlerinde insanlara açık olmuştur. Fakirlerin adları ve adresleri elinin altında hazır olup gerekli yardımları onlara ulaştırmıştır. Yetimler, onun sağlığında rahat etmişler ve en azından maddi sıkıntılara düşmemişlerdir. Onların ihtiyaçlarını gidermeden sabahlamamayı şiar edinmiştir. Onlar açken kendisi tok olarak uyumamıştır. Yaşamış olduğu mütevazı ev, eşya ve hayat tarzı bunun en büyük kanıtıdır. O, Peygamber Efendimizi örnek almak suretiyle eline imkân geçtiğinde bile hayat standardını değiştirmemiştir. Kendisinden sonrakiler için servet yığmamıştır. Çocuklarının yaşadıkları ortalamanın bile altındaki maddi hayat bu ifadelerimizin en büyük kanıtıdır. O, paylaşmayı ve infak etmeyi tercih etmiştir. Kısacası kendisine yakışanı yapmıştır.⁹⁶ Müminlerin derdiyle dertlenmek hizmetin temel şartıdır. Bu anlayışla Hacı Hasan Dinç evi olmayanlar için, Dere bağlı ustalara emir verip ev yaptırmış, yetime, öksüze ve dullara babalık yapmıştır. İslam’a ve Müslümanlara feda olmuş bir hayatın adıdır hizmet. Malda olduğu gibi canda da fedakârlık yapmaktır. Zaten ona göre, malında ve canında cömert olmayandan veli olmaz. Hacı Hasan Dinç, komşularının ve diğer sevenlerinin aile durum ve geçimleri ile yakından ilgilenir ve zenginleri fakirlere yönlendirirdi. Onun anlayışında; “bir

⁹⁴ Dinç, *Sohbetler*, s. 49.

⁹⁵ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 84.

⁹⁶ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 85.

yerde zengin varsa fakir olmaz; fakir varsa zengin yoktur.” Prensibi hâkimdi. Bu münasebetle de zenginlerin zekâtlarını fakirlere bihakkın vermesi için sert uyarılar yapardı. “Cimriden veli olmaz” düşüncesiyle öğrencilere burslar temin ederdi. 1980 ihtilalinden sonra sadece Salih iman ve inancından dolayı mahkûm olanlara aidatlar bağlatarak geride kalanlarına velilik yapardı.⁹⁷

2.6. İstikamet

Arapça, düzeltmek, bir şeyi doğrultmak demektir. Taate yapışmakla birlikte günahattan kaçınmak. İstikamet hakikatini nebiler ve velilerin büyükleri bilir. Üç çeşit istikamet vardır. Kelime-i Şehadet üzerine olan dil ile istikamet, İrade doğruluğu üzere olan canların istikameti ve ibadette ceht üzere olan erkân istikameti. İstikamet dereceleri üçtür. Nefsi edebe getirmek, kalbin süslenmesi ve sırların yaklaştırılması. İstikamete getirilen bir tanım da özetle şöyledir: “ ahidlerin tümünde, özellikle ilahi ve Muhammedi ahidlerde, yemek içmek, giyinmek gibi dini ve dünyevi işlerde tavassuta riayetle, sırat-ı Müstakime özen göstererek yapışmaktır. Halinde istikamet olmayan salikin çabası, boşa gider, o yoldaki harcadığı himmet de fayda vermez. İstikamet, en büyük keramet olarak görülmüştür.⁹⁸ İstikamet; Kur’an-ı Kerim ve Sünnet’e sıkı sıkıya bağlılıktır. Abdullah b. Mesud (r.) ‘dan mervi bir rivayette belirtildiği üzere, sırat-ı müstakimin etrafındaki şeytani tuzaklara düşmeden Hz. Peygamber’in önderliğinde vuslat yolunda terakki edip iman selametiyle Allah-u Teâlâ’nın rızasına ermektir. Bu gayenin tahakkuku için Hacı Hasan Dinç, söylediklerinin Kur’an-ı Kerim ve Sünnetten referans almasına çok dikkat ederdi. Her sohbetinde onlarca ayet ve hadis duymak mümkündü. Ayetler ve hadislerle sohbe giriş yapılırdı. Daha çok tefsir kitaplarından ve Buhari’den, Müslim’den, Muhtarul-Hadis’ten ve Esad Erbili’nin 1001 Hadis çalışmasından defterine aldığı notları geniş geniş izah ederdi. Bu arada, tasavvufun kitaplarla ve fıkıhla kayıtlı olduğuna dikkat çeker “İslam fıkına bağlı olmayan bir tasavvufun zındıklık” olduğunu sıkça ifade ederdi.⁹⁹ Hz. Peygamberin gerek iman gerekse amel bağlamında temsil ettiği sırat-ı müstakim tamamlanmıştır.¹⁰⁰ Bu yolu her türlü ifrat ve tefritten korumak gerekir. İnançta ve amelde İslam’a ekleme veya çıkarma yapmak dinde aşırılıktır. Resulullah bu tür aşırılığa karşı ümmetini şu buyruğuyla

⁹⁷ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 61

⁹⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 404-405

⁹⁹ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 52-53.

¹⁰⁰ Maide 5/3.

uyarmıştır: “Sizi dinde aşırı gitmekten sakındırırım. Çünkü sizden önceki ümmetler dinlerindeki aşırılıklar nedeniyle helak oldular.”¹⁰¹ Bu çerçevede şunu da hatırlatmakta fayda vardır; Hz. Peygamber’in hayat tarzının dışındaki her türlü hayat biçimi İslam’a göre bir aşırılıktır; istikamet sapmasıdır. Resulullah Kur’an-ı Kerim aracılığıyla öncelikle insanların imanlarını her türlü aşırılıktan korumayı; istikamet sapmasının önüne geçmeyi arzu etmiş ve risalet hayatının çoğunluğunu gönüllere gerçek imanı yerleştirmeye ayırmıştır. Şirki en büyük sapma ve sapkınlık olarak değerlendiren¹⁰² Hz. Peygamber; “şirk koşmadan ruhunu Allah’a teslim eden bir kimsenin cennetlik olacağı” müjdesini verdiği gibi “şirk üzerine ölenin de cehennemlik olacağı” uyarısını yapmıştır.¹⁰³

Şirke küfre veya İslam’a karşı icat edilmiş olan uydurma dinlere, hayat tarzlarına ve ideolojilere karşı İslam ümmetini uyaran ulema ve meşayih sohbetlerinin ağırlık noktalarını imanda ve amelde istikamete ayırmışlardır. Bu bağlamda Hacı Hasan Dinç de sohbetlerinde ilmihal ve fıkıh okumalarına çok değer verir bu arada fıkha ait zor meseleleri tartışmaya açar ve ehil insanların kanaatlerini öğrenir, sonra da kendi düşüncesini açıklardı. Bu tip konuları ilim erbabının yanında yapardı ve çok üst düzey konuları avamın¹⁰⁴ seviyesine indirmezdi. İlmi seviyesi yüksek olan kimselerin hazır olduğu sohbetlerde çıtayı çok yüksek tutarak halka yaptığı sohbetlerden çok farklı sohbetler yapardı. Müfessirlerin, muhaddislerin, mütekellimlerin ve tasavvuf büyüklerinin görüşlerinin detaylarına girilirdi. Konuşmalarında ve amellerinde şeriati esas alır ve ona aykırı olan hiçbir şeyi konuşmaz, konuşturamaz ve bidat olması münasebetiyle İslam’a muhalif olan amellerin yapılmasına müsaade etmezdi. İstikametten zerre kadar ayrılanın doğu ile batı arası kadar tarikattan uzak olduğunu söylerdi.¹⁰⁵ Hacı Hasan Dinç, istikameti tevhitte, ibadette, ahlakta, ilimde, hukukta, iktisatta ve siyasette olmak üzere ana başlıklar halinde anlatırdı. Fakat iman ve ahlaktaki istikamete vurguyu daha çok yapardı ki diğer alanlardaki istikamet inanın istikametine bağlı olduğu bilinsin. Fakat bu çağ için çok gerekli olan ve Müslümanlığın hâkimiyeti açısından önemli

¹⁰¹ Nesai, *Menasik*, 24, c.V, s.268.

¹⁰² İbni Hanbel, *Müsned*, c. V s.229; Müslim, *İman*, c. I s. 55.

¹⁰³ İbn Hanbel, *Müsned*, c. I s. 374.

¹⁰⁴ Avamdan kastımız, İslami incelikleri yeterince anlayamayan ve meselelerin arka planlarını bilmeyen halk kitleleridir. Bu anlamda avam ifadesi bir aşağılama anlamına gelmez. Zaten tasavvufun amacı, insanı avam olmaktan kurtarmaktır.

¹⁰⁵ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s.52.

gördüğü siyasette istikamete ayrı bir önem verirdi. Din merkezli bir siyaset ve bu siyasetin etkinliğinin ölçülebildiği bir “Medine” onun hayaliydi. Böyle bir Medine’nin yollarını tıkadıkları için ülkenin mason tasallutundan kurtulması için hem çalışır hem dua ederdi. Zira o, masonların son yüz elli yılda Müslümanlara neler yaptıklarını en iyi bilenlerdendi. Tasavvufi velayetle siyasi velayetin yakınlığına dikkat çeker; kâfirleri veli edenin Allah’ın velayetinden çıkacağına vurgu yapardı.¹⁰⁶

Sonuç

Hacı Hasan Dinç Kayseri’nin Yahyalı ilçesinde dünyaya gelmiş, Nakşi şeyhlerinden Mahmut Sami Ramazanoğlu’na intisap ettikten sonra ondan aldığı manevi feyz ile kendisini manevi hizmetlere adanmıştır. Yahyalılı Cemaati olarak ta bilinen hayır hasenat yapılanması, onun görüş ve telkinleri doğrultusunda şekillenmiş başta Kayseri’nin Yahyalı ilçesi olmak üzere tüm Anadolu’da faaliyet gösterecek genişliğe ulaşmıştır. Hacı Hasan Dinç hayatını tasavvuf yoluna adanmış önemli bir mutasavvıftır. Nefsin hileleri ve terbiye yolları, kalbin zikrullahla yıkanıp arındırılması, sabır, hizmet, istikamet, kardeşlik ve cömertlik gibi birçok konuda sevenlerini irşat etmiştir. Özellikle şeri daire içinde helal ve haram hassasiyetine dikkat ederek yaşanması gerektiği konusunda hassasiyet göstermiştir. İbadet ve taate düşkünlük konusunda hassas olunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Kalbi gaflete düşürecek meşguliyet ve arkadaşlıklardan uzak durulması gerektiğini tavsiye etmiştir. O bütün Müslümanların kardeş olduğu ilkesinden hareketle başta kendi çevresi sonra ülkesi ve daha sonra da tüm dünyadaki Müslümanların dertleri ile dertlenmeye ve onların maddi-manevi ihtiyaçlarını gücü ölçüsünde gidermeye gayret etmiştir. Cömertlik ve infak ile cennetin kazanılabileceğini, cimrilik ile ise cehennem dibine gidileceğini sohbetlerinde ifade etmiştir. Hacı Hasan Dinç Kur’an ve Sünnet üzere dosdoğru istikamet yolunda yol yürümek gerektiğine titizlikle vurgu yapmıştır. Müslümanların iç ve dış tehditlere karşı uyanık olması, Siyonist akımlar karşısında her an teyakkuzda bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Zira ona göre Siyonizm ümmetin en büyük düşmanlarında biridir.

¹⁰⁶ Sürmeli, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, s.53.

Kaynakça

- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Pegem Akademi. Ankara, 2010.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Rehber Basın Yayın Organizasyon. Ankara, 1997.
- Diriliş Postası. 27 Ocak 2017.
- Dinç, Hacı Hasan. *Sohbetler*. Mavi Yayıncılık. İstanbul, 2006.
- Dinç, Hacı Hasan. *Gönül Âleminden*. Mavi Yayıncılık. İstanbul, 2011.
- Dinç, Ali Ramazan. *Kalender Camii*. Yahyalı/Kayseri, 2018.
- Eren Şadi. *Kalp Ülkesi*. Nesil Yayınları. İstanbul, 2005.
- Fîruzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup. *Kâmûsî'l-Muhît*. Darü'l-Marife. Beyrut, 2005.
- Frager, Robert. *Kalp, Nefs ve Ruh*. İbrahim Kapaklıkaya. Gelenek. İstanbul, 2005.
- Gözcü, Alev. *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler*. Ankara, 2017.
- İnce, Abdullah. "Cumhuriyet Sonrası Dini Grupların İnsan Yetiştirme Modeli Yahyalılı Hacı Hasan Efendi Örneği". *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Issue 3. July 2015.
- Komisyon. *Dinî Terimler Sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Editör: Ahmet Nedim Serinsu. Ankara, 2009.
- Komisyon. *İslam Ansiklopedisi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. İstanbul, 1997.
- Kuşeyrî, Abdulkerim. *Kuşeyrî Risalesi*. Dergâh Yayınları. İstanbul, 1978.
- Millî Gazete. *Çağın Aydınlatanlar*. İstanbul, 2015.
- Özcan, Zeynep. *Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat*. Doktora Tezi. Erzurum, 2014.
- Sürmeli, Mehmet. *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*. MGV yayınları. Ankara, 2018.
- Uludağ, Süleyman. "Kalb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV yayınları. İstanbul, 2001.
- Yıldız, Muhammed Ali. *Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan*. Kalem Neşriyat. Ankara, 2017.

Yılmaz, Hasan Kâmil. Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar. Ensar Neşriyat. İstanbul, 2017.

Zengin, Mahmut. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. SAUIFD*. Cilt: XIX. Sayı: 36. Aralık 2017.